

Malzemeler dışarıdan uygulanan yük veya kuvvete nasıl tepki verir?

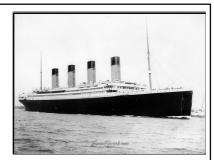
MEKANİK ÖZELLİKLER

Uygulanan kuvvete karşı koyabilecek mühendislik malzemeleri tasarlayabilmek için malzemenin mekanik özellikleri iyi tanınmalıdır.

BÖLÜM 4

Doç.Dr. N.B. Teşneli

Titanik'in batmasında ya da Challenger uzay mekiği kazasında malzemeye bağlı bir takım faktörlerin önemli rolü vardır.

• Düşük sıcaklık pek çok metali ve plastiği kırılgan hale getirir.

Roket hızlandırıcılarda kullanılan o-ring plastiğinin düşük sıcaklık ile kırılgan hale gelmesi Challenger uzay mekiği kazasının oluşmasında etkilidir.

Benzer şeklide Titanik'in yapımında kullanılan çeliğin düşük sıcaklık ile kırılganlığının artmasının geminin batmasında önemli rol oynadığı tespit edilmiştir

BÖLÜM 4

Y.Doc.Dr. N.B. Tesneli

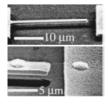
Üzerindeki tonlarca yükü taşıyıp, rüzgara karşı duran köprüler ve gökdelenler

Uzay çalışmalarına uygun, farklı atmosfer şartlarına dayanabilen malzemeler

Mikroelektro-mekanik sistemler (MEMS) ve Nanoelektro-mekanik sistemler (NEMS) için malzeme tasarımı

BÖLÜM 4 Y.Doc.Dr. N.B. Tesne

Günümüzde MEMS birçok uygulama ile hayatımıza yerleşmiş durumdadır. Örneğin;

Mürekkepli Yazıcılar

Bazı malzemelerin piezoelektrik özelliklerine dayaranak tasarlanan MEMS'ler mürekkepli yazıcıların mürekkep püskürtme işlemini kontrol etmek amacı ile kullanılmaktadır. Voltaj farkı uygulandığı zaman piezoelektrik malzemelerin boyutları değişmekte ve bu şekil değişimi ile mürekkebin akışı kontrol edilmektedir.

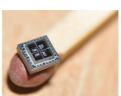
Hava yastıkları

Hava yastıkları arabanın yavaşlama hızına bağlı olarak çalışmaya başlarlar. Yavaşlama hızı, MEMS sensörler kullanan ivme ölçerler ile tayin edilir. Bu MEMS ivme ölçerleri, ani hareket değişimleri sırasında kapasitansta gerçekleşen değişimi algılarlar ve sinyal oluşturarak hava yastığının çalışmasını sağlarlar.

Bio - Mikro elektromekanik sistemler (BioMems)

Bio-MEMS'ler, biyolojik maddelerin bilimsel amaçlarla analizi, ölçümü ve aktivitelerinin gözlenmesi için kullanılan mikroelektromekanik yapılardır.

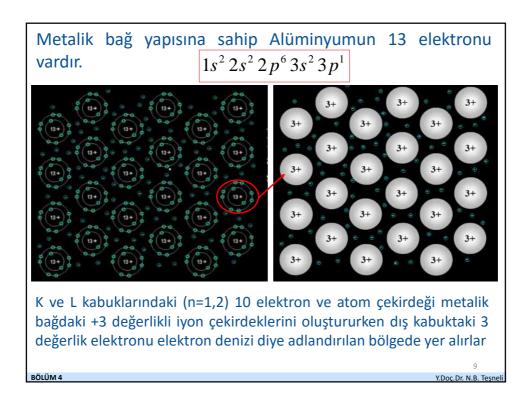
BÖLÜM 4 Y.Doç.Dr. N.B. Teşne

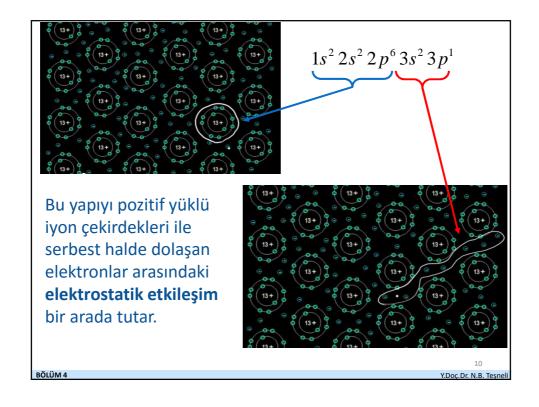
- Malzemelerin uygulanan yük veya kuvvet etkisi ile verdikleri tepkiler ya da mekanik yükler etkisi altındaki davranışları "mekanik özellikler" olarak adlandırılır.
- Mukavemet, süneklik, esneklik, tokluk malzemenin önemli mekanik özelliklerinden bazılarıdır.
- •Mekanik özellikler esas olarak atomlar arası bağ kuvvetlerinden kaynaklanır. Ancak malzemenin yapısının da önemli etkisi vardır. Yapısal değişiklikler yapılarak mekanik özellikler önemli ölçüde değiştirilebilir.

BÖLÜM 4 Y.Doc.Dr. N.B. Tesne

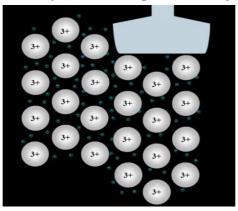
Atomlar arası bağın malzeme özelliklerine etkisini anlayabilmek için metalik ve iyonik bağın yük etkisi altındaki davranışına bakalım.

Metalik bağ ile oluşmuş kristal yapısı iyonik bağlı NaCl kristal yapısı

Bir çekiç ile alüminyuma vurduğumuzu düşünelim;

Bu durumda atomların yerleri değişir. Ancak birbirinden ayrılıp kopmazlar.

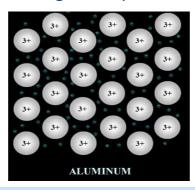
Çünkü elektron denizi pozitif yüklü iyonlar arasında kalmaya devam ederken sadece yer değiştirmektedir. Bu da bağının kopmamasını sağlar

BÖLÜM 4

Y.Doç.Dr. N.B. Teşneli

Metalik bağda yer alan elektron denizi pozitif yüklü atomlar arasında güçlü bir bağ kurarak metalin sert yapıya ve yüksek ergime sıcaklığına sahip olmasını sağlar.

Elektron bulutunu oluşturan serbest elektronlar arttıkça, titanyumda olduğu gibi, metaller daha sert yapıya ve daha yüksek ergime sıcaklığına sahip olurlar.

BÖLÜM 4

.Doç.Dr. N.B. Teşneli

Benzer bir durumu iyonik bağlı bir katıda düşünelim;
Böyle bir yapıya bir kuvvet etki ettiğinde iyonların yerleri değişir ve pozitif iyonlar ile negatif iyonlar yan yana gelirler.
Bu da kristal yapının ayrılmasına sebep olur.

- Her malzeme için karakteristik bir gerilme-şekil değiştirme (birim uzama) ilişkisi vardır.
- •Önemli karakteristik bilgiler içeren gerilme—şekil değiştirme eğrisi genellikle çekme deneyi ile saptanır.

 $\begin{array}{ccc} \text{gerilme (stress)} & \to & \sigma \\ \text{şekil değiştirme (strain)} & \to & \epsilon \\ & \text{ile sembolize edilir.} \end{array}$

IÖLÜM A YOOC Dr. N.R. Tesne

Bu düzenekte incelenecek örnek hareketli başlık boyunca yerleştirilir ve örnek kontrollü olarak gerilir. Bu sırada yük hücresi uygulanan kuvveti ölçerken örneğe bağlı gerilme ölçer de örneğin gerilimini kontrol eder.

ÖLÜM 4 Y.Doç.Dr. N.B. Teşneli

Gerilme (σ), Birim alan başına uygulanan kuvvet olarak tanımlanır.

$$\sigma = \frac{F}{A_0} = \frac{Kuvvet}{Alan}$$

Burada F örnek kesit alanına $\underline{\text{dik}}$ olarak uygulanan kuvvet, A_0 ise orijinal kesit alandır.

N/m²= Pa(Pascal) boyutunda verilir ancak genel olarak MPa(10⁶ Pa) ya da N/mm² olarak ifade edilir.

ÖLÜM 4 Y.Doç.Dr. N.B. Teşneli

Şekil değiştirme (ɛ), malzemenin gerilme etkisi altında verdiği tepkidir. (Gerilme etkisi ile uzama gibi)

$$\varepsilon = \frac{\ell_i - \ell_0}{\ell_0} = \frac{\Delta \ell}{\ell}$$

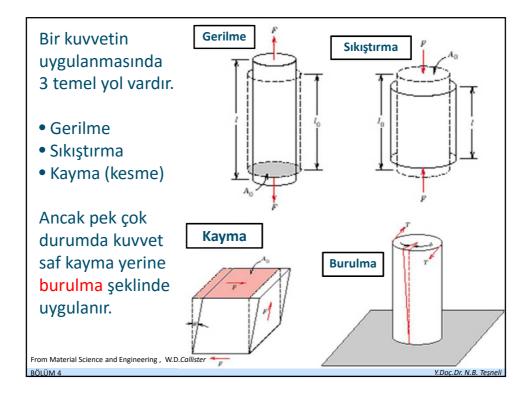
 $\ell_0 \rightarrow ilk \ uzunluk$

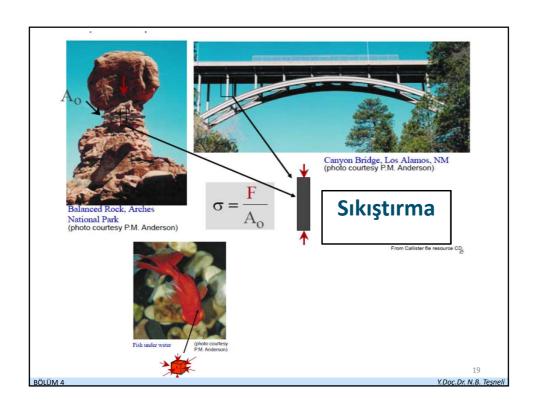
 $\ell_i \rightarrow kuvvet etkisi altında uzunluk$

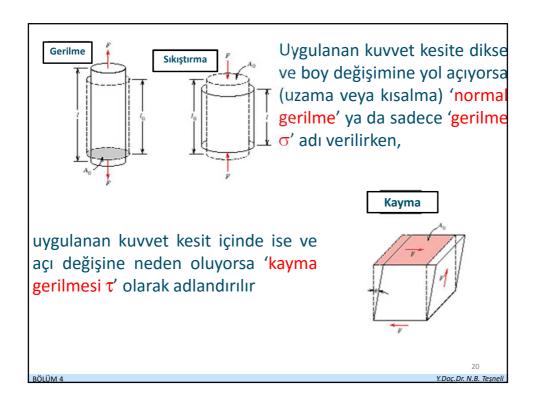
 $\Delta \ell \rightarrow uzama \ miktari$

Şekil değiştirme ya da birim uzama boyutsuzdur. Fakat genellikle m/m olarak ifade edilir. Şekil değiştirme değeri bazen de yüzde olarak verilir. Bu değer şekil değiştirme miktarının 100 ile çarpılması ile elde edilir.

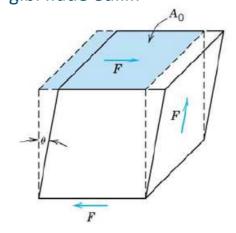
ĎLÜM 4 Y.Doç.Dr. N.B. Tesnel

Kayma kuvvetinin etkisi altında gerilme ve şekil değiştirme kavramları "Kayma gerilmesi (τ)" ve "Kayma şekil değiştirmesi (γ)" adını alır ve aşağıdaki gibi ifade edilir.

Kayma gerilmesi

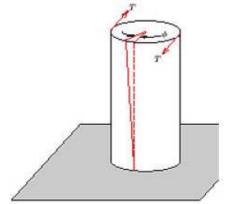
$$\tau = \frac{F}{A_0}$$

Kayma şekil değiştirmesi

$$\gamma = \tan \theta$$

Y.Doç.Dr. N.B. Teşnel

Burulma saf kaymanın bir çeşididir. Uygulanan kuvvet burulma şeklinde ise kuvvet torka (T), şekil değiştirme ise burulma açısına (Φ) bağlı olarak ifade edilir.

Burulma gerilmesi

$$\tau = \frac{T}{A_0}$$

Burulma şekil değiştirmesi

$$\gamma = \tan \Phi$$

Y.Doç.Dr. N.B. Teşneli

Elastik Deformasyon / Elastik şekil değiştirme

Geri dönüşümlü, kalıcı olmayan bozulmalar
 Uygulanan kuvvet kaldırıldığında malzeme

Uygulanan kuvvet kaldırıldığında malzemede oluşan deformasyon da ortadan kalkıyor ve malzeme orijinal haline geri dönüyorsa oluşan deformasyon "elastik deformasyon" olarak adlandırılır.

Bu tür deformasyonlarda uygulanan kuvvet genellikle küçüktür.

Deformasyonun elastik olduğu malzemelerde gerilme-şekil değiştirme ilişkisi doğrusaldır. şekil değiştirme

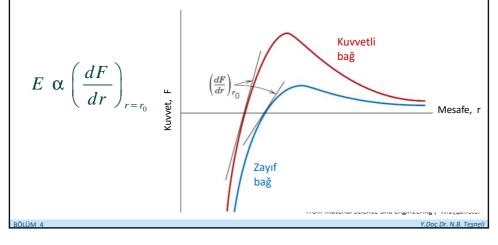
From The Science and Engineering of Materials", D.R.Askeland

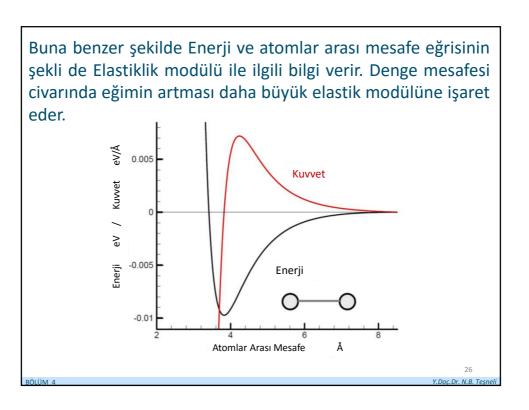
Y.Doç.Dr. N.B. Teşnel

gerilme-şekil değiştirme ilişkisi Hooke Yasası 🔭 şekil değiştirme gerilme Elastikiyet Modülü Kuvvet azaltılırken (Young Modülü) Malzemenin elastik deformasyona karşı Eğim=elastikiyet ölçüsüdür. direncinin modülü, E Gerilme ile aynı boyuttadır. $(N/m^2 ya da Pa)$ Malzemenin karakteristik Kuvvet artırılırken bir özelliğidir (malzemeden malzemeye değişir) şekil değiştirme

Elastik şekil değiştirme atomik seviyede atomlar arası mesafede küçük değişiklikler ve bağlarda gerilmeler olarak ortaya çıkar. Sonuç olarak elastik modülünün büyüklüğü komşu atomlar/iyonlar/moleküllerin birbirinden ayrılmaya gösterdikleri direncin ölçüsüdür.

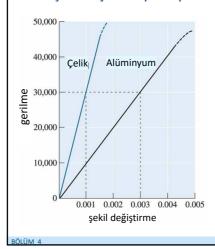
Elastiklik modülü atomlar arası kuvvet ve atomlar arası mesafe eğrisinin denge mesafesi için çizilen teğetinin eğimi ile de orantılıdır.

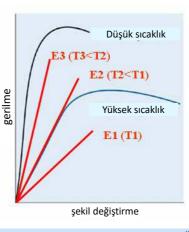

Elastikiyet Modülüne etki eden parametreler:

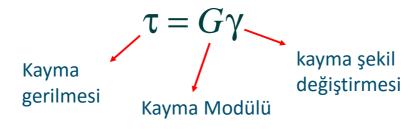
- Kimyasal bileşim (Al ve çelikte farklı)
- Ortam sıcaklığından etkilenir.(Sıcaklık arttıkça azalır.) Ancak Isıl işlemden etkilenmez. (Aynı çeliğin yumuşak hali ile sertleştirilmiş hali aynı E ye sahiptir).

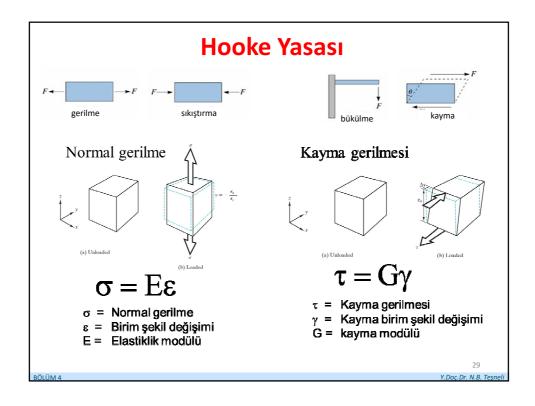
Y.Doç.Dr. N.B. Teşneli

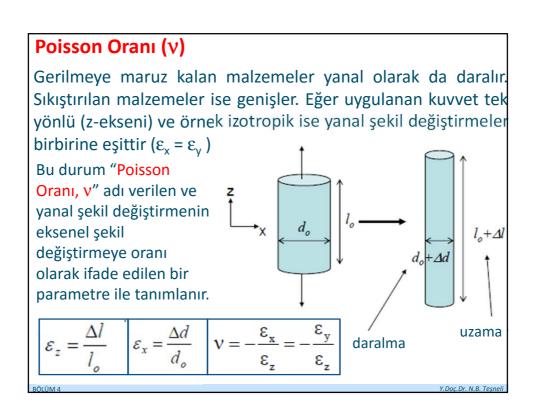
Uygulanan kuvvet gerilme ya da sıkıştırma yerine kayma şeklinde ise Kayma gerilmesi ve kayma şekil değiştirmesi arasındaki bağıntı;

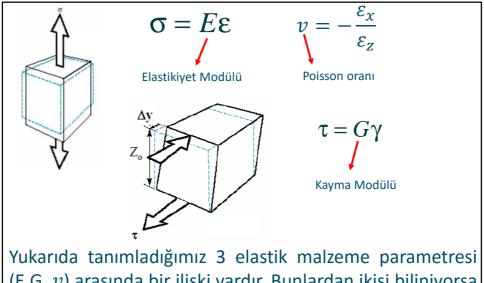

biçiminde ifade edilir.

ÜM A Y Doc Dr. N.R. Tesneli

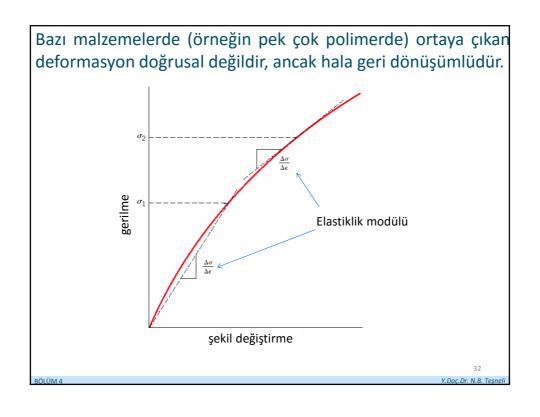

(E,G, v) arasında bir ilişki vardır. Bunlardan ikisi biliniyorsa diğeri hesaplanabilir.

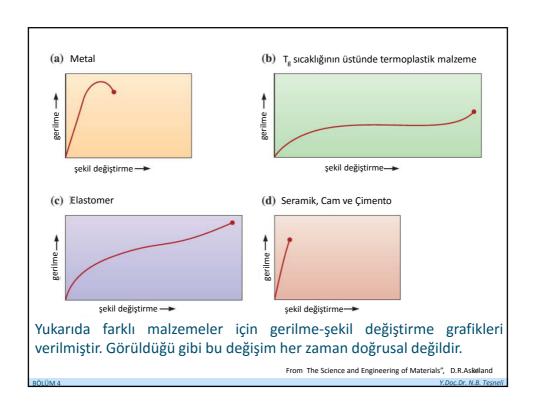
$$E=2G(1+v)$$

Anelastiklik

- Elastik deformasyonun zamandan bağımsız olduğunu kabul ettik.(Yani uygulanan gerilme anlık elastik şekil değiştirme üretiyormuş gibi düşündük)
- Ancak gerçekte elastik deformasyon zaman alır (atomlar arası bağlardaki değişim süreci kuvvetin uygulanmasından sonra ve kuvvetin kaldırılmasından sonra devam eder.
- •Böyle zamana bağlı elastik davranış "Anelastiklik" olarak adlandırılır.

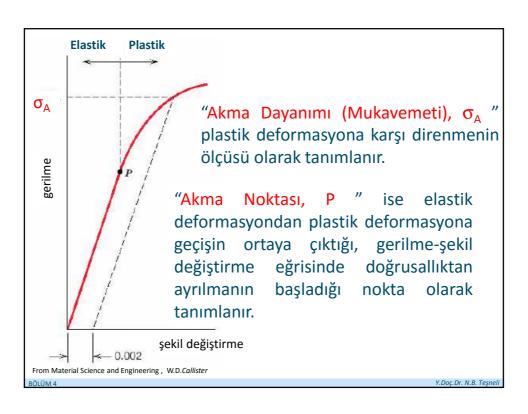
BÖLÜM 4 Y.Doc.Dr. N.B. Tesne

Plastik Deformasyon

- Geri dönüşümsüz, kalıcı bozulmalar Uygulanan kuvvet kaldırıldığında malzemede oluşan deformasyon sürüyorsa oluşan bozulma "plastik deformasyon" olarak adlandırılır.
- gerilme ve şekil değiştirme doğru orantılı değildir.
- •Deformasyon atomlar arası bağların kırılması ve yeniden düzenlemesi ile oluşur.

ÖLÜM 4 Y.Doç.Dr. N.B. Teşneli

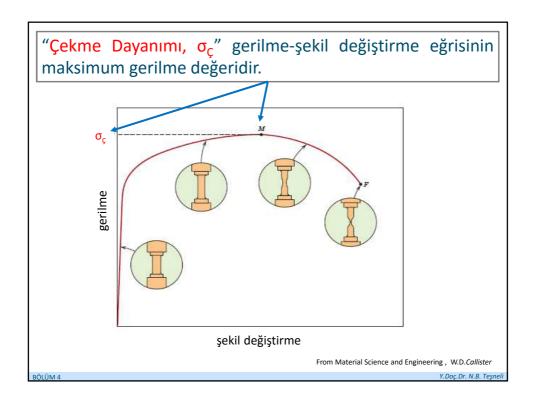
Akma noktası çoğu zaman kesin olarak belirlenemez. Bu durumda genel olarak 0.002 birim uzama değerinden elastik deformasyon bölgesine çizilen paralel çizginin eğriyi kestiği nokta akma noktası olarak kabul edilir. Buna deneme (proof veya offset) akma noktası denir.

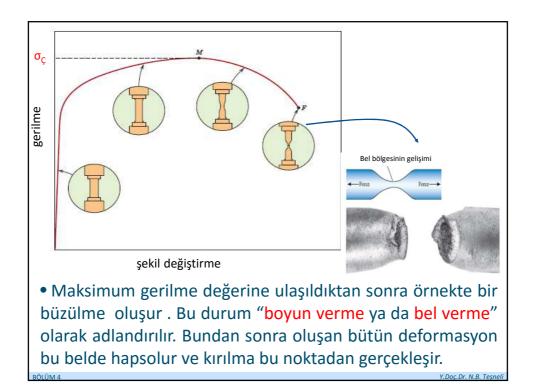
O_{0.2}

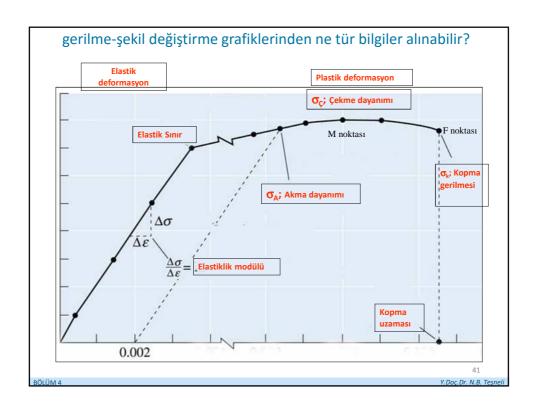
Belirgin akma göstermeyen malzemeler

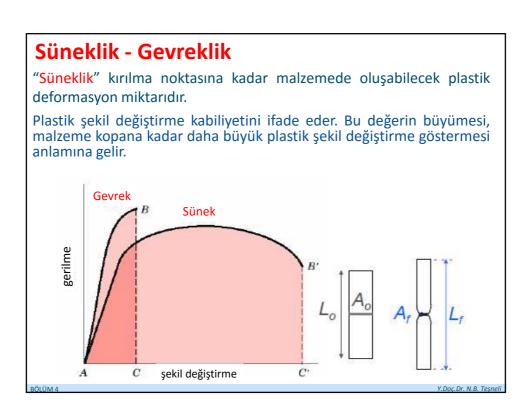
Belirgin akma gösteren malzemeler

Süneklik nitel olarak 2 şekilde tanımlanabilir. Kopma uzaması ve alan daralması

$$ullet$$
 Kopma uzaması $egin{aligned} \mathcal{\delta} = rac{l_k - l_o}{l_o} \end{aligned}$

I_k = Kopma anında boyu I_o = ilk boyu

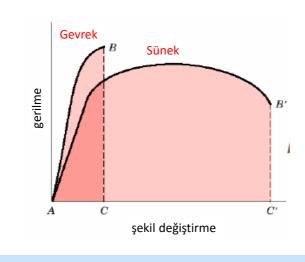
•Alan daralması

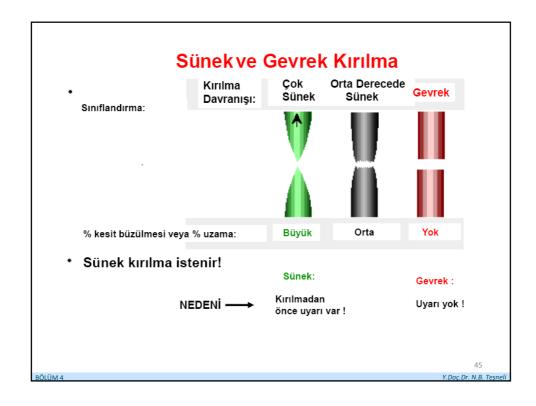
$$\psi = \frac{A_o - A_k}{A_o}$$

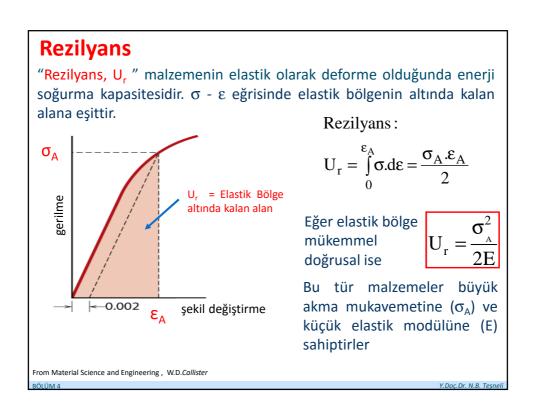
A_o = İlk kesit alanı A_k = Kopmadan sonra ölçülen kesit alanı

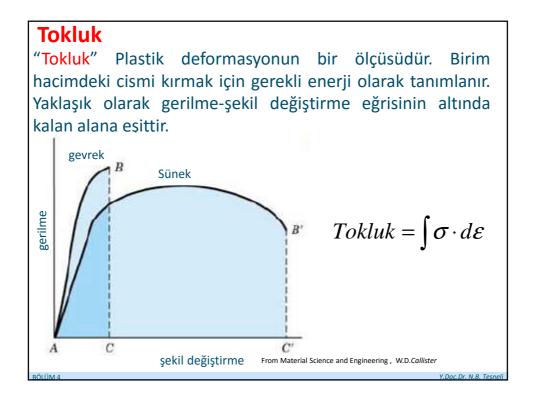
Bu parametreler % olarak da ifade edilebilir

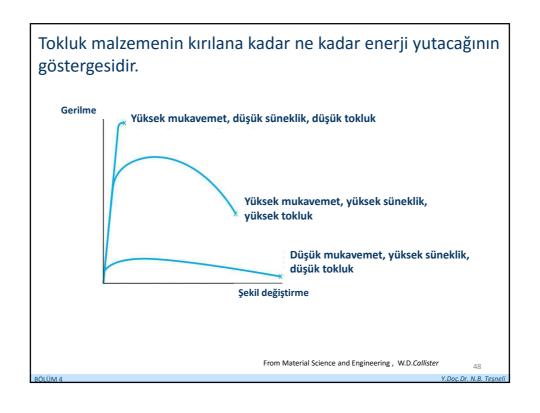
Gevreklik ise Plastik şekil değiştirme kabiliyetinin olmaması durumunu ifade eder. Eğri bazen elastik sınırda bazen de elastik sınıra çok yakın bir noktada son bulur.

Gerçek Gerilme - Gerçek birim şekil değiştirme

Gerilme ve şekil değiştirme kavramları için şu ana kadar başlangıçtaki geometrik veriler göz önünde bulunduruldu. Bu şekilde hesaplanan veriler "<u>Mühendislik</u>" değerlerdir.

Ancak gerçekte plastik şekil değiştirme ile birlikte kesit alanı (hacmin sabit kalması ile) sürekli azalır. Bu şekilde elde edilen verilere ise "Gerçek" değer denir.

Özellikle metal şekillendirme uygulamalarında gerçek değerler kullanılır.

BÖLÜM 4

os Dr. N.B. Tospoli

Mühendislik birim uzaması

$$\varepsilon = \frac{\Delta l}{l_o} = \frac{l - l_o}{l_o} = \frac{l}{l_o} + 1$$

$$\frac{l}{l_o} = \varepsilon + 1$$

Gerçek birim uzama

$$d\varepsilon_{g} = \frac{dl}{l}$$

$$\varepsilon_{g} = \int_{l_{o}}^{l} \frac{dl}{l} = \ln \frac{l}{l_{o}}$$

$$\varepsilon_{g} = \ln(\varepsilon + 1)$$

Mühendislik Gerilmesi

$$\sigma = \frac{F}{A_o}$$

Gerçek gerilme

$$\sigma_{g} = \frac{F}{A} = \frac{F \cdot l}{A_{o} \cdot l_{o}} = \sigma \cdot (1 + \varepsilon)$$

BÖLÜM 4

Doç.Dr. N.B. Teşneli

